

Özkaya, H. (2021). Kırk Kuşağı (Toplumcu Gerçekçi) şiirinde Nâzım Hikmet olgusunun mitolojik ifadesi: Apollon ve Müz'leri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(40), 357-392.

DOI: 10.21550/sosbilder.784136
Araştırma Makalesi / Research Article

KIRK KUŞAĞI (TOPLUMCU GERÇEKÇİ) ŞİİRİNDE NÂZIM HİKMET OLGUSUNUN MİTOLOJİK İFADESİ: APOLLON VE MÜZ'LERİ

Hilal ÖZKAYA*

Gönderim Tarihi / Sending Date: 22 Ağustos / August 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 19 Ekim / October 2020

ÖZET

Bu çalışmada öncelikle Kırk Kuşağı şairlerinin kimlerden oluştuğu üzerinde durulmuştur. Ardından Nâzım Hikmet'in mitleştirilmesi üzerine yapılan tartışmalara kısaca değinilmiştir. Daha sonra Hasan İzzettin Dinamo'nun Nâzım Hikmet'i ve diğer Kırk Kuşağı şairlerini mitolojik birer karakter olan Apollon ve müz/musa benzetmesi temel alınarak diğer Kırk Kuşağı şairlerinin de şiirlerinden örneklerle Nâzım Hikmet'e bakışları ortaya koyulmuştur. Bu şairlerin Nâzım Hikmet'e duydukları saygı, sevgi ve bağlılığı ifade etmek için onu şiirlerinde mitleştirip yücelttikleri görülmüştür. Böylece Nâzım Hikmet'i Türk şiirinde bir konu, bir olgu haline getirecek şiirlerin ilk örneklerini onların verdiği tespit edilmiştir. Nâzım Hikmet ve Kırk Kuşağı arasındaki ilişkiyi anlamanın Toplumcu Gerçekçi Türk şiirinin serüvenini anlamayı kolaylaştıracağı tezine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Nâzım Hikmet, Toplumcu Gerçekçi Kırk Kuşağı, mitoloji, Apollon, Müz/Musa*

The Mythologic Expression of Nâzım Hikmet Phenomenon in Poem of Forty-Generation (Socialist Realist): Apollon and its Muses

ABSTRACT

At this study, who are the poets of the forty generation has been discoursed firstly. Then the discussion about mythologizing Nazım Hikmet has been mentioned briefly.

* Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Giresun / TÜRKİYE, h.hilalozkaya@hotmail.com

After all, the viewpoint of the poets to Nazım Hikmet has been revealed based on Hasan İzzettin Dinamo's Apollon and muse assimilation, which are mythological characters, for Nazım Hikmet and other forty-generation poets and also by using the examples from other forty generation poets' poems. It has been seen that the poets have mythologized him in their poems to express their respect, like and adherence. So that it has been determined that the first examples of the poems, that would make Nazım Hikmet a subject and a phenomenon in Turkish poems, has been given by these poets. It has been reached that understanding the relation between Nazım Hikmet and forty generation, makes it easier to understand the adventure of socialist realist Turkish poem.

Key words: *Nazım Hikmet, Socialist Realist Forty-Generation, mythology, Apollon, Muse*

Giriş

Türk şiirinin önemli yeniliklerle tanıştığı dönemlerden biri 1940'lı yıllardır. Nâzım Hikmet'in 1929'da yayımladığı "835 Satır"daki şiirlerin, edebiyat dünyasında büyük ses getirmesinin ardından oluşmaya başlayan, böylece Nâzım Hikmet'in öncü olarak kabul edildiği Toplumcu Gerçekçi şiirin ilk temsilcileri, Nâzım Hikmet'in ilk izleyicileri adını bu yıllardan alır. Daha çok "Kırk Kuşığı"¹ olarak adlandırılan bu şairler topluluğu, farklı araştırmacılar tarafından çeşitli açılardan değerlendirilmesi sebebiyle kesin olarak belirlenememiştir. Ancak değerlendirmelerin çoğunda araştırmacıların belirli isimlerde mutabık olduğu görülür. Kırk Kuşığı üzerine müstakil ilk kitabı hazırlayan Hikmet Altinkaynak, *Edebiyatımızda 1940 Kuşığı* adlı çalışmasında Nâzım Hikmet'in Türk şiirine sınıfsal bir boyut getirdiğini, şiirleriyle pek çok şairi etkileyen büyük bir sanatçı olduğunu belirtir ve Kırk Kuşığı şairlerini onun düşüncelerine ve sanat anlayışına

---

¹ Bu şairler şu adlarla da anılır: 1940 Toplumcu Gerçekçi Kuşığı, 1940 Toplumcu Kuşığı, 40 Kuşığı, 1940 Kuşığı, 1940 Sosyalist Gerçekçi Kuşığı, Fedailer Mangası, Acılı Kuşak.

sahip “acılı bir kuşak”² olarak görür. Toplumcu Gerçekçi hassasiyetle şiir yazan fakat daha sonra yönelimini değiştiren, şiir yazmayı sürdürmeyen ya da roman gibi farklı edebiyat türlerine yönelen şairleri farklı bölümlerde inceler. Bunlar dışında 13 ismi Kırk Kuşığı şairleri olarak değerlendirir ve yaşlarına göre sıralar³. Kırk Kuşığı şairleriyle ilgili hazırlanan en son çalışmada ise Öner Yağcı, kırklı yıllarda sol dergiler⁴ etrafında toplanan bu kuşağın içine 21 şairi dâhil eder ve bunları doğum tarihlerine göre sıralar⁵. Siyasî sebeplerle adları çok duyurulmayan bu şairler, Fahir Onger (1946), Asım Bezirci (1997) gibi eleştirmenler tarafından edebiyat dünyasına tanıtılır. Kırk Kuşığı şairleri, bağımsız araştırmacıların yanı sıra bilimsel çalışmalarla (Berhumoğlu, 2001; Sakallı, 2013; Aydoğdu, 2017) da bu tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Kuşak şairlerinden bazılarının kaleme aldığı anılarda da bu kuşağın kimlerden oluştuğunun yanı sıra amaçlarının ne olduğuna dair

---

² Bu deyim de Kırk Kuşığı şairlerinden Mehmed Kemal’in döneme ait anılarını, arkadaş çevresini, 40’lı yılları anlattığı anı kitabına ve bu dönemin şairlerine verdiği addır (Mehmed Kemal, 1977).

³ Hasan İzzettin Dinamo (1909-1989) , Rıfat Ilgaz (1911-1993), Cahit Irgat (1916-1971), M. Niyazi Akıncıoğlu (1919-1979), A. Kadir (1917-1985), Suat Taşer (1919-1982), Mehmed Kemal (1921-1998), Enver Gökçe (1920-1981), Ömer Faruk Toprak (1920-1979), Ahmed Arif (1925-1991), Attilâ İlhan (1925-2005), Arif Damar (1925-2010), Şükran Kurdakul’dur (1927-2004) (Altınkaynak, 1977: 110).

⁴ Yağcı bu dergileri şöyle sayar: Yurt ve Dünya, Görüşler, Yeni Adam, Servet-i Fünun (Uyanış), Adımlar, Küllük, Yeryüzü, La Turquie, Markopaşa, Malum Paşa, Merhum Paşa, Başdan, Gerçek, Hür, Ses, Nor Lor, Gün, Hür Gençlik, Yığın, Dost, Nuhun Gemisi, Sendika, Zincirli Hürriyet, Yeni Dünya, Ant, Hamle, İnsan, Kovan, Oluş, Pınar, Söz, Yeni Edebiyat, Yeni İnsanlık... (Yağcı, 2020: 59).

⁵ İlhami Bekir, Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, Cahit Saffet (Irgat), M. Niyazi Akıncıoğlu, A. Kadir, Fahri Erdinç, Muzaffer Arabul, Fethi Giray, Sabri Soran, Zihni Anadol, Suat Taşer, Avni Dökmeci, Enver Gökçe, Mehmed Kemal, Ömer Faruk Toprak, Suphi Taşan, Arif Damar, Atillâ İlhan, Ahmed Arif, Şükran Kurdakul’dur (Yağcı, 2020: 59-60).

bilgiler yer alır. Değerlendirmelerin ortak sonucuna göre, onlar şiirlerinde her şeyden önce insanı tüm gerçekliğiyle anlatmayı amaçlarlar. “Bir sanat eserinde insancıl damar atmıyorsa, büyük bir eser niteliği kazanmaz.” (Toprak, 1968: 223) anlayışıyla eserlerinin kaleme alırlar. Mehmed Kemal de “1940 kuşığı İkinci Dünya Savaşı’na karşı direnen, onu eserlerinde yansıtanlardır. Alman nazizmine, İtalyan faşizmine karşı erkekçe bir ses çıkmışsa, bu 1940 şairlerinin haykırmasıdır.” (1977: 63) der. Kırk Kuşığı, savaşı, emeğin sömürülmesine, yoksulluğa yani emperyalist dünya düzenine hayatın gerçeklerinden yararlanarak kaleme aldığı şiirlerle karşı duran bir şairle topluluğudur.

Kırk Kuşığı şairlerinin en önemli işlevlerinden biri, Nâzım Hikmet şiirinin taşıyıcısı olmalarıdır. Onların şiirleriyle, özellikle Nâzım Hikmet’in yasaklı olduğu 1938’den 1960’lara kadar Toplumcu Gerçekçi şiirin temsilcileri olarak, Nâzım Hikmet’in şiir anlayışının devamını sağlayan bir lokomotif görevi görmüşlerdir. “(...) Nâzım’ın erken dönem şiirlerinin ruhunu canlı tutmalarıyla, 1940 kuşığı şairlerinin, 60’ların şairleri üzerinde en az Nâzım kadar etkili olduğu (...)” (Sharpe, 2019: 200) ileri sürülmektedir.

Bir Mit Olarak Nâzım Hikmet

Nâzım Hikmet, yaşadığı çağda Türk şiirine yeni bir yön veren, sadece Türk edebiyatında değil, dünya edebiyatında uyandırdığı⁶ yankılarla büyük bir üne kavuşan, ölümü üzerinden yarım asırdan fazla bir zaman geçmesine rağmen, Türk şairlerini hâlâ etkilemeye devam

---

⁶ Nâzım Hikmet’in hapisshanedan çıkıp yurt dışına gittiği 1950’de hazırlanmasıyla dikkat çeken, Türk sanatçıların onun hakkındaki düşünceleri ve hem Türk hem de dünya basınında uyandırdığı yankılar için bk. Kaya, 1950.

eden ve “mitik bir figür”⁷ haline gelen öncü şairlerden biridir. Öyle ki bir mit haline getirilmesi zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Onun bir mit haline gelmesinde şiirinin yenilikçiliğinin yanı sıra yaşamının da etkisi olduğu söylenir⁸. Türkiye’de uzun süre yasaklı olması, şiirine ulaşamaması özellikler 40 ve 50’li yıllarda onu biraz da gizemli hale getirmiştir. Zira yasağın kaldırılmasından sonra, Yön dergisinde Kurtuluş Savaşı destanının yayımlanmasıyla birlikte bazı çevrelerin “bıyık altından gülerək” “bir mit yıkıldı” dedikleri, onun şiirini küçümstedikleri konuşulur. Bu küçümseme karşısında, o yıllarda Nâzım Hikmet’in eserlerinin özgürlüğe kavuşmasının ardından hakkında pek çok yazı, eser kaleme alındığından ancak bunların çoğunun şairin şiiriyle ilgili olmadığından yakınan Günel Altıntaş, Nâzım Hikmet’in bir mit olmadığını, yenilikçi bir şair olduğunu kanıtlamak adına kaleme sarılmıştır. Onun şiirinin özelliklerini sıraladıktan sonra da “O, nasıl kendinden öncekileri kaynak olarak aldıysa, bugünün ozanı da onu öyle kaynak olarak alacaktır.” (Altıntaş, 1966: 40) sözleriyle kendisinden sonrakilere kaynak olacağını belirtir.

Aziz Nesin de Nâzım Hikmet’in bir mit haline getirilmesinden rahatsız gibidir. Vatan gazetesinde 1976 yılında Nâzım Hikmet’le ilgili kaleme aldığı *Şen Olasın Nâzım Hikmet* başlıklı yazı dizisinde, Nâzım Hikmet’in “Benim için bütün gerçekler açıklanıp yazılmalıdır, kadınların yaşamıma nasıl yön verdikleri de bilinmelidir.” sözünü

---

⁷ Boğaziçi Üniversitesi Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi’nin çağdaş şairlerin Nâzım Hikmet’le olan ilişkilerini, onunla etkileşimini ortaya koymak adına yürüttüğü sözlü tarih projesinin verileri için bk. Gülsoy & Uysal, 2019.

⁸ Bu konuda Kırk Kuşığı şairlerinden Ömer Faruk Toprak düşüncelerini şöyle belirtir: “Şimdi Nâzım Hikmet konusuna yaklaşıalım. Büyük yeteneğinin önünde, büyük yaşamı olmasaydı, büyük ozan olur muydu? Sözü dolaştırmadan söyleyeyim, büyük ozan olamazdı. Nâzım eğer Marksist olmasaydı, on sekiz yıl damda yatmasaydı, bütün dünyayı bir sürgün olarak dolaşmasaydı, büyük ozan olamazdı. Hece ile yazdığı ilk şiirlerindeki derin duyarlılığı sürdürürdü, o kadar.” (Toprak, 1994: 252)

arkasına alarak, “onu mit’leştirmek isteyenleri tedirgin edecek (...)” (Nesin, 2014: 10) bazı gerçeklerden söz edeceğini söyler. Nâzım Hikmet’in Moskova’da bir ilişkisine dair özel ayrıntılara ve şairin sanatçılığıyla ilgili olmayan, kimilerince de bir sanatçı biyografisinde anlatılmasının gereksiz görüldüğü bazı kişisel bilgilere yer verir. Belki de Nâzım Hikmet’i insanlaştırma/normalleştirme çabası olarak görülebilecek bu bilgiler, yazıldığı dönemde oldukça ses getirir ve tepkilere neden olur. Bunun üzerine, *Tiyatro/79* dergisi, Kasım-Aralık sayısında “gerçeğin ortaya çıkarılması adına (...) Nâzım Hikmet’in yakınlarına, arkadaşlarına ve onunla ilgili kitaplar çıkarmış yazarlara” sorular⁹ yönelterek bir soruşturma düzenler. Soruşturmada Nâzım Hikmet’in mitleştirilmediği, bir put haline getirilmediğinde hem fikir olur soruşturmacılar. Zira A. Kadir’in “Bir ulu şaire büyük sevgi, büyük saygı ve hayranlık onu putlaştırmaksa eğer, bir sözüm yok.” (Nesin, 2014: 354) dediğinden de anlaşıldığına göre, Nâzım Hikmet’in mitleştirilmesi, kahramanlaştırılması ona duyulan sevgi, saygı ve hayranlığın ifadesidir. Ayrıca Nâzım Hikmet gibi “çok alçak gönüllü”, “övlükten hoşlanmayan” bir adamı putlaştırmak pek de mümkün görülmemektedir. Asım Bezirci de Nâzım Hikmet’e karşı yapılan karalamalara karşı onun putlaştırılıp, mitleştirilmesinin mümkün olmadığını söyleyerek Aziz Nesin’in Nâzım Hikmet’i bir put ya da mit olmaktan kurtarmak için kaleme sarılmasını yersiz bir davranış olarak görür. Nesin’in bu davranışını “belki de gereksiz bir kıskançlığın, aşağılık duygusunun ürünü” (Nesin, 2014: 357) olarak değerlendirir.

---

⁹ Soruşturmada sekiz soru vardır. Sorular kısaca; Nâzım Hikmet’i mitleştirmek isteyenler var mıdır, Nâzım Hikmet yıllardır gördüğü karalamalara rağmen nasıl putlaştırılıp mitleştirilebilir, Nâzım Hikmet’in yalan söylediği olur muydu, Celile Hanım iyi bir anne değil miydi, şair açlık grevine Münevver Hanım için mi girdi, Nâzım Hikmet’in sanatçılığı dışındaki kişisel yönlerini şişirerek anlatmak iyi bir davranış mı şeklindedir. Bunlara A. Kadir, Asım Bezirci, İbrahim Balaban, Kemal Sülker, Müzehher Vâ-nû, Samiye Yaltırım gibi isimler yanıt vermiştir (Nesin, 2014: 353-380).

Nâzım Hikmet'in mitleştirilmesi, putlaştırılması günümüzde de konuşulmaya devam etmektedir. Gündüz Vassaf, konuyla ilgili Nâzım Hikmet'in oğlu Mehmet'in "(...) babası eserleriyle, şiirleriyle tanınsın, putlaştırılarak tanınmasın" isteğini aktarır. Haluk Oral ise putlaştırma meselesinin edebiyatla değil, politikayla ilgili olduğunu söyler: "(...)Yani hiçbir şair Nâzım Hikmet'i putlaştırmıyor. Nâzım Hikmet'i putlaştıranlar ya böyle küçük, şiiri az bilen, işte üç dört dize okumak isteyen insanlar, ya da politik gözle Nâzım Hikmet'e bakıp o anlamda putlaştırmak isteyenler" (Oral, 2020: XIX-XX).

Gerek şiire getirdiği yeni anlayış ve tekniklerle gerekse siyasi görüşüyle tepki çekse de Nâzım Hikmet'e duyulan saygı ve sevgi bu tepkileri gölgelemiş, ona düşman olanlar da şiirdeki ustalığını kabul etmiştir¹⁰. Zira onun ilk takipçileri olan Kırk Kuşığı şairlerinden başlamak üzere, günümüz şairlerine kadar bakıldığında her dönemde onun saygı ve minnetle anıldığı görülür. Şairler, bu saygı ve minnetlerini Nâzım Hikmet için şiir yazarak, şiirlerinde onu anarak ifade ederler. Onu şiirlerinin konusu haline getirirler. Bu şiirlerde onu mitolojik karakterlere ya da üstün özellikler taşıyan varlıklara benzettikleri görülür. Ancak öncelikle buradaki mitleştirmenin, yüceltmenin anlamını sorgulamak gereklidir. Bu çalışmada Kırk Kuşığı şairlerinin Nâzım Hikmet için yazdığı şiirleri incelenerek bu

---

¹⁰ Yakup Kadri, onun 835 Satır'ı yayımlandıktan sonra şu yorumu yapar: "835 Satır, Türk şiirindeki hatta Türk dilindeki inkılâbın ilk satırıdır. Nâzım Hikmet taa Aşık Paşa'dan beri alıştığımız bütün nazım kaidelerini, vezin sistemlerini altüst ederek ve Türk kamusunun hudutlarının kırıp geçirecek yeleleri dimdik olmuş şahlanan bir 'Demir Beygir' üstünde sıcak ve acayip naralar atarak koşuyor. O, yalnız Türk şiirinde çığır açmış bir edebiyat inkılâpçısı değil, hiç görmeğe alışmadığımız bir şair tipidir." (Bezirci 1997: 18-19). Nâzım Hikmet'in görüşüne karşı çıkmasına rağmen Zahir Güvemli ise onun için; "Ne kadar erkek adam olduğunu, onu yakından tanımış olanlar çok iyi bilirler." (Akt. Nesin, 2014: 334) der.

mitleştirmenin, yüceltmenin ne anlama geldiği görülecek, şairlerin Nâzım Hikmet'e bakışı somut bir şekilde ortaya koyulacaktır.

Kırk Kuşığı şairlerinin en büyüğü olan, Nâzım Hikmet'le kısa bir süre de olsa hapishanede birlikte vakit geçiren, onu yakından tanıyan Hasan İzzettin Dinamo, Nâzım Hikmet'in ilk izleyicilerinden biridir. O, Nâzım Hikmet'e karşı büyük saygı ve sevgi besleyen şairlerin başında gelir. “Dinamo, Nâzım Hikmet gibi büyük bir yenilikçinin arkasındaki sanatçı olarak şiirin ona yetişmesini istemiş. Bunun için ona yaklaşma çabaları gütmüş, ona şiirler yazmış, onu en güzel konularından biri yapmıştır.” (Türk, 2013: 101). Zira Nâzım Hikmet için yazdığı şiirlerden oluşan *Nâzım'dan Meltemler*¹¹ adlı kitabı, bunun en belirgin kanıtıdır. Dinamo'nun sadece şiirlerinde değil, romanlarında, edebiyatla, sanatla ilgili yazılarında da Nâzım Hikmet'e olan duygularının izlerine rastlamak mümkündür. Bu saygı, sevgi ve bağlılık duygularının herhangi bir başarılı şaire duyulan hislerden biraz daha ileri olduğu söylenebilir.

Hasan İzzettin Dinamo'nun, Nâzım Hikmet'e olan sevgisini, ona duyduğu saygıyı ve onun şairliğini nerede konumlandığını ifade etmek için yazılarında, şiirlerinde ve romanlarında mitolojiden¹² faydalandığı görülür. Dinamo, *Yeni Ortam* (25 Kasım 1975)

---

¹¹ Nâzım'dan Meltemler kitabındaki 17 şiirden beşinin doğrudan Nâzım Hikmet için yazıldığı, geri kalan şiirlerin dördünde şairin adının anıldığı görülür. Kitaptaki, *Nazım'dan Meltemler, Şiirin Yeni Rüzgârı, Nazım Hikmet'e Ağıt, Nazım İçin, Nazım'ın Açlık Grevi* Dinamo'nun Nâzım Hikmet için yazdığı şiirlerdir.

¹² Dinamo'nun şiirlerinde Yunan Mitolojisi'nin önemli bir yeri vardır. Sivas Öğretmen Okulundayken (1930'lar) Virgil'den çeviriler yaptığı, daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsündeyken İnsan dergisinde “Anadolu'da Arkadya” şiirini yayımlandığı görülür. Böylece Dinamo'nun mitolojiye olan ilgisinin sanat yaşamının başladığı yıllara, 20'li yaşlarına dayandırmak mümkündür. Ayrıca şairin Virgilius'tan mülhem *Çoban Şiirleri* (1982) adlı kitabı da tamamen mitolojik imgelerle oluşturulan şiirlerden oluşur.

gazetesinde kırklı yılları ve Kırk Kuşığı şairlerinin durumunu değerlendirdiği 1940 Kuşığı Üstüne bir yazı kaleme alır. Bu yazıda, Nâzım Hikmet ve Kırk Kuşığı şairlerini mitolojik karakterler olan *Musalara (Müzlere)* benzettiği görülür:

“Bu, yaşla ilgisi olmayan anlamsal bir kuşaktır. 1940, İngiltere dışında bütün Avrupa'nın Gamalı Haç'ın demir çizmeleri altında çiğnendiği yıldır. Elinde silahı, kâğıdı, kalem olan bütün Musalar (Müzler), kuğunun güzel ölüm şarkısını andıran bir direnişe geçmişlerdi. Bütün özgür ya da tutsak Musalar, senfonik özgürlük şiirleri döktürmeye başlamışlardı. Türkiye'de de Müzlerin korosunda, damdaki Nâzım Hikmet'le birlikte, damdan yeni kurtulmuş birkaç şairin de faşizme karşı direniş şarkıları yükseliyordu. 1940 yılı, Avrupa kültürünün benzin yerine özgürlüğü yakan Panzer tanklarının pestile döndüğü yıllardır. Faşizm celladının her adımında yüz binlerce, milyonlarca insanı tutsak ya da yok ettiğini bilen her özgür insan birer özgürlük havarisi kesilmişti. Türkiye'de de faşizmin içerdeki, dışardaki yürüyüşüne karşı direnen şairler, yazarlar, türlü sanatçılar düşünürler, yerli faşizmin kara turnaklarıyla didik didik edildiler. Özgürlük şarkıları susturulup müzler damlara atıldılar, öldürüldüler, en yeğniği sürgüne gönderildiler... İşte 1940 Kuşığı, 1950'ye kadar süren yıllarda kendisini toplumcu sayan bütün sanatçıları, düşünürleri kapsamaktadır... Türk edebiyatının yüzünü ağartan düşün sanat yapılarının, kalıcı şiirin en güzellerini bunların yarattıklarını göreceksiniz. Türk toplumunun bir iki adım ileri atmasında bile bu çabanın karınca kararınca etkisi vardır.” (Akt. Yağcı, 2020: 45-46)

Bu yazıda Dinamo, kırklı yıllarda, dünyada Nazizm ve emperyalizme karşı mücadelenin sanat safında yer alan şairlerini, Antik Yunan'da *sanatın kaynağı* (İsababayeva, 2015: 10) olarak görülen, *ilham perisi* (Can, 1970: 68) anlamına gelen¹³, *Musa / Muse / Müz*¹⁴ adlı

¹³ “İlham Perisi” anlamıyla “muse” dünya edebiyatında farklı alanlardaki çalışmalara ad olmuştur. Fransız edebiyatında Victor Hugo, Alfred de Vigny gibi genç sanatçılar Romantizme şekil vermek için çıkardıkları derginin adını “Muse Française” yani Fransız İlham Perisi koyarlar (Perin, 1942: 26). Türk edebiyatının seçilmiş sanatçılarının şiir, roman, tiyatro, makale ve diğer türlerde yayımlanan seçilmiş

mitolojik kahramanlara benzetir. “*Elinde silahı, kâğıdı, kalemi olan bütün Musalar (Müzler)*” emperyalizme karşı direniş şiirleri yazan tüm Sosyalist şairlerdir. Dinamo “*Türkiye’de de Müzlerin korosunda, damdaki Nâzım Hikmet’le birlikte, damdan yeni kurtulmuş birkaç şairin de faşizme karşı direniş şarkıları yükseliyordu.*” derken Nâzım Hikmet’i ve kendisinin de içinde bulunduğu hapishaneye girip çıkan Kırk Kuşığı şairlerini direniş şarkısı söyleyen Müzler korosuna benzetir. Yine “*Özgürlük şarkıları susturulup müzler damlara atıldılar, öldürüldüler, en yeğniği sürgüne gönderildiler...*” derken de Kırk Kuşığı şairlerinin durumunu betimler. Bu mitolojik simgelemenin izleri Dinamo’nun edebî eserlerinde de devam eder. Ancak şairin bu yazıdaki açıklamaları onun diğer eserlerindeki simgelemelerini aydınlatması açısından çok önemlidir. Zira bu Musa / Müz gibi adların, mitolojik simgelemelerin başka eserlerde de kullanıldığı görülecektir. Bunlardan

---

eserlerin tanıtıldığı ve incelendiği, Amerika’da İngilizce yayımlanan bir çalışmanın adı ise “The Turkish Muse”dür. Bk.: Halman, 2006.

¹⁴ Musalar antikitede ahlaki düzen ve sanatsal mükemmeliyet idealarını temsil eder. Şairlerin mükemmele ulaşmasının şartı, Musaların onlara lütfkâr olmasıdır. Bu yüzden şairler eserlerinin başlarında Musa’ları anarlar. Musaların en önemli fonksiyonları da şairlere ilham vermesidir. Bu konuda Platon “Tanrılar bize acıyarak koro arkadaşı ve kılavuzu olarak Apollon’u ve Musa’ları vermiştir.” (İsababayeve, 2015: 9) der. Yani “Sanatın kaynağı Musa’dır. O, uygun ahlaki niteliklere sahip olan şaire ideal bir ilham vermektedir. Şair ise öyle bir eser yaratır ki o eser, ‘zincirin’ son halkası olan insanın ahlaki durumunu değiştirip yükseltecektir.” (İsababayeve, 2015: 10). Ayrıca bk. Muse, Greek mythology, 2020.

Müze (tarihi eserlerin sergilendiği yer) kelimesinin kökeni de müzlere dayandırılmaktadır. “Köken olarak; Yunan Mitolojisi’ndeki Mouseion’dan gelir. Yunan Mitolojisi’nde Mouseion, ‘Musalara (İlham Perilerine) tanrıçalara adanan tapınak’ ve Atina’da ‘Musalara Ayrılan Tepe’ ya da diğer bir tabirle Antikçağ’ da akıl düşünce ve yaratıcılık gücünü temsil eden esin kaynağı perilerine adanan yapılarıdır. Ayrıca bu yapılar sadece antikçağın temsilcileri olan mousalara adanan tapınaklar olmayıp içinde ders verilen bir okul ve bilimsel araştırmaların yapıldığı enstitü niteliğindedir. Bu kelime daha sonra; ‘Bilimler Tapınağı’ anlamında da kullanılmaya başlanmıştır.” (Müze kelimesinin kökeni, 2020)

biri şairin *Nâzım Hikmet'e Ağıt*¹⁵ şiirindedir. Bu şiirde Dinamo, Nâzım Hikmet'i mitolojide *Musalara* yöneten, onların reisi olan şiir ve musikî tanrısı *Apollon*'a¹⁶ benzetir:

“*O sarışın Apollon benim dostum, arkadaşımdı
O'nun büyük gözyaşları benim de göz yaşımdı*” (Dinamo, 1989: 43)

Nâzım Hikmet'i sarışın bir Apollon'a benzetip kendinin de onun dostu, arkadaşı olduğunu söylerken, açık olarak ifade etmese de, *Apollon* ve *Musalara* ilişkisi¹⁷ göz önüne alındığında, şairin kendisini

---

¹⁵ Şiir hem *Nâzım'dan Meltemler* hem de *Gecekondundan Şiirler* (1976) kitabında yer alır. Dinamo'nun yukarıda bahsedilen, Kırk Kuşığı şairleri ve Nâzım Hikmet'i Musalara benzettığı *Yeni Ortam* (25 Kasım 1975) gazetesinde yayımlanan yazısıyla Nâzım Hikmet'i Apollon'a benzettığı *Nâzım Hikmet'e Ağıt*'ın yer aldığı *Gecekondundan Şiirler*'in (Ocak 1976) yayımlandığı tarih ve Aziz Nesin'in yine yukarıda sözünü geçen, Nâzım Hikmet'i mitleştirenlere karşı onu insanlaştırma çabasına girdiği yazıların tarihi (8 Temmuz 1976-21 Temmuz 1976) dikkate alındığında, Aziz Nesin'in Nâzım Hikmet'i mitleştirdiği için tepki gösterdiği isimlerden birinin Dinamo olup olmadığı sorusu akla gelmektedir.

¹⁶ Apollon, Antik Yunan'da güneşin sembolü, şiir, musikî ve güzel sanatların, dansın, ilhamın tanrısıdır. Yunanlara göre kendini güneş ışığı ile göstermektedir. İlham perileri olan Musa'ların / Múzlerin danslarını o yönetir. Lakabı da Musagetos yani ilham perilerinin reisidir (Can, 1970: 55).

¹⁷ “*Şiir musiki ve güzel san'atlar Tanrısı Apollon'un beğendiği yer, kendine seçtiği mevki Parnassos dağı idi. Bu muhteşem dağın yamaçları ormanlarla örtülü idi. Burada korkunç uçurumlar, eğri büğrü dar boğazlar, derin büyük mağaralar vardı. Mersin, zeytin ve defne ağaçları bu dağın eteklerini yemyeşil gösterirdi. Kışın karlarla örtülü bulutların tepesi, yazın yeni bir Olympos dağı olurdu. İşte bu dağda güzel sanatların Tanrısı Apollon, 'Karites'lerin ve Musa'ların danslarını idare ederdi. Dağın parlak tepesinde kitarını çalardı. (...) Zeus'un kızları olan beyaz kollu 'İlham perileri' Apollon'un kitarına seslerini uydurarak şarkı söylerler, dans ederler ve Tanrıları överler, onlara şükrederlerdi. (...)*

Apollon'un arkadaşları olan "Hâtranın kızları, Musa'lar, bütün olayların bilgili perileri idi. Onlar yeryüzüne indikleri zaman güzel sesler çıkararak akan kaynakların, derelerin başlarını kendilerine konak yeri olarak seçiyorlar, Helicon'un serin ormanlarını, girintili çıkıntılı vadilerini beğeniyorlardı. Hiçbir şarkı, hiçbir bilgi

bir *Musa / Müz* olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Antik Yunanistan'da Apollon'un lakabı Musagetos, yani "Musaların reisi"dir (İsababayeva, 2015: 13). Dinamo, Apollon'un mitolojide bir güneş olarak görüldüğü gibi Nâzım Hikmet'in de Türk şiirinin bir güneşi olarak görüldüğünü ifade eder. Apollo nasıl Musaların / Müzlerin danslarına yön verip, onları yönetiyorsa, Nâzım Hikmet de kendisinin ve diğer Kırk Kuşığı şairlerinin sanatına yön vermekte ve onlara yol göstermektedir. Mitolojide Apollon'un, diğer adıyla Musagesto'nun yönettiği Musaların diğer şairlere ilham perisi olduğu gibi, Nâzım Hikmet'in öncülüğünde Kırk Kuşığı şairlerinin de Türk şiirinin diğer şairlerine ilham olduğu, onlara yeni bir şiirin kapılarını araladığı ifade edilmektedir, denilebilir. Ayrıca Nâzım Hikmet'in fiziksel görünüşüyle de "güzel yüzlü, kumral bukleli Apollon'a" (Can, 1970: 21) benzemesi, şair ve Apollon arasındaki benzerliğin dikkate değer yanlarından biridir, denilebilir.

Bu mitolojik simgeleme onun bir şiiriyle sınırlı değildir. Hasan İzzettin Dinamo, yaşamöyküsel romanlarında kendisini temsil eden başkarakter için *Musa* adını seçer¹⁸. Başka şiirlerinde¹⁹ de kendisini

---

onlar için yabancı değildi. Onlar, geçmiş zamanın hâdiselerini, halin olaylarını, gelecek zamanın sırlarını biliyorlardı. Bu sevimli kızlar dokuz tane idi." (Can, 1970: 68)

¹⁸ Şairliğinin yanı sıra, romanlarının kurgusal dünyasında, kendi yaşamından kesitlere sıklıkla yer vermesiyle dikkat çeken bir romancıdır Hasan İzzettin Dinamo. *Öksüz Musa* ve *Savaş ve Açlar* romanlarında çocukluk yıllarını, *Musa'nın Mapusanesi*'nde hapisanede geçirdiği yılları (Burada Nâzım Hikmet'le geçirdiği günleri de anlatır), *Musa'nın Gecekondu*'nda siyasî ve toplumsal sebeplerle maddî sıkıntılarla gecekonuda yaşadığı zor günleri, *Açlık*'ta kısa bir dönem İstanbul'da Sultanahmet Camii'nin tuvaletlerinde kalarak aç bîlaç geçirdiği gençlik günlerine ait hatıralarını kurgusallaştırır. Dinamo, bu yaşamöyküsel romanlarında kendisini temsilen oluşturduğu başkarakter, kitapların adından da görüleceği üzere "Musa" adını verir. "Yazar, ben anlatıcı yerine olay ve durumları sözünü emanet ettiği 'Musa' karakteri üzerinden okuyucusuna ulaştırır" (Türk, 2014: 179). *Musa'nın* yaşadıklarıyla, yazarın gerçek hayatta yaşadıkları arasındaki sıkı benzerlik ilişkisi de eserleri "otobiyografik

Müz olarak simgeler. *Vatan Şarkısı*²⁰ şiirinde anlatıcının “Anadolu’nun ağlar sesli müzü” diye seslendiği kişinin, şairin kendisi olduğu söylenebilir. Çünkü şiirin devamında Dinamo, Gavur gölünün yanı başındaki bataklıkta, güneşin altında kerpiç gibi kavrulup sivrisineklerin saldırısına uğramaktan usanan bir kişi olan müzü tasvir ederken, aslında uzun sürgün ve askerlik yıllarında kendi yaşadıklarını anlatmaktadır. Zira aynı tabloyu şair, anılarında da aktarır²¹. Dinamo’nun “Yirmi Birinci Yüzyılın İnsanlarına Şiirler”de²² de şiirin anlatıcısı yoluyla kendisine müz diye seslendiği görülür.

Bu verilerden hareketle Nâzım Hikmet ve Toplumcu Kırk Kuşığı şairlerini *Musa / Müz* mitolojik karakteriyle simgeleyen Hasan İzzettin Dinamo’nun edebî eserlerinde kendisini temsilen de bu adları kullanmasının tesadüfi olmadığını söylemek mümkündür. O, Nâzım Hikmet’i Türk şiirinin güneşi, şiir ve musikî tanrısı Apollon olarak,

---

roman” kategorisine yerleştirir. Dinamo’nun yaşamöyküsel romanları hakkında bir inceleme için bk. Türk, 2016.

¹⁹ *Sürgün Şiirleri*’nde yer alan *Garip ve Pülümür Güzelleri* şiirlerinde *Musa*’yı kullandığı görülür (1975: 20, 87).

²⁰ “Çoktan beri Anadolu’nun ağlar sesli müzü / Bizden esirgedin türkülerini. / İşitmedik çok zamandır / göğsümüzün üstünde / kalbinin gürültülerini. / Biliyorum usandığını üzgün şiirler dinlemekten, / Güneşin altında / kerpiç gibi kavrulup / Saldırısına uğramaktan / Mücevher bakışlı ayışığında / sivrisinek ordularının / Gavur gölünün yanı başındaki sazdan kulübende / Sahipsiz bir ney gibi inlemekten. (...) / Biliyorum Kızılmak / kıyısında oturup / Mapusane türküsü söyleyerek / mutlu bir Anadolu düşündüğün günleri” (Dinamo, 2000: 20, 22)

²¹ Dinamo, askerliğinin bir bölümünü İslahiye’de Gavur Gölü Bataklığı çevresinde sivrisineklerle, onların yaydığı hastalıklarla mücadele ederek geçirdiğini anılarında anlatır (Dinamo, 1989b: 112). Öğretmen okulunu da Sivas’ta Kızılmak kıyısında okuduğu bilinmektedir.

²² “Sen de bir şairsen eğer / Daha iyi anlarsın bizi / Okuduğunda / Dövüş için karaladığımız şiirlerimizi. / Yıktırılan bir gecekonduya / ağlamayan müzüm / yok acıklı destanında yeri / türkümüzün” (Dinamo, 2000: 63)

kendisini ve Kırk Kuşığı şairlerini de Apollon'un arkadaşları olan, şiirin ve sanatın ilham perileri *Musalar / Mûzler* olarak görmektedir.

Nâzım Hikmet —————> Apollon
(Musagetos, Musaların resi)

H. İ. Dinamo ve Kırk Kuşığı —————> Musa, Mûz
(Şairlerin ilham perisi)

Nâzım'dan Meltemler şiirinde ve kitabının diğer şiirlerinde de Dinamo, Nâzım Hikmet'i mitik karakterlere benzetmenin yanında farklı benzetmelerle yüceltmeye devam eder. Nâzım Hikmet'in sadece şairliğiyle değil, devrimciliği ve insanî değerlere verdiği önemle Dinamo için önemli bir figür, örnek kişilik olduğu görülür. Dinamo, Nâzım Hikmet'in insanî yönleriyle sevilmesini "doğuştan" gelen bir özellik olarak görür. Bu yönüyle de şairi doğuştan belli özelliklere sahip olan mit kahramanlarına benzediği söylenebilir. Onun doğuştan sevilcek bir insan olması, şairin, sadece "Hasan" İzzettin Dinamo tarafından değil, herkesçe sevilmesini sağlamıştır:

"Diyemem seni herkeslerden çok sevdi bu Hasan!
Seni herkes sevdi şundan ki sen
Sevilecek insandın biraz da doğuştan" (1989a: 10)

Şiirin bir başka yerinde ise Dinamo, şairi doğanın yaşam biçimiyle dikkat çeken yaratıklarından olan *albatros*²³ kuşuna benzediği

---

²³ Geniş kanatlarıyla uzak mesafeleri hızlıca aşabilen bir kuştur. Fransız şair Charles Baudelaire *Albatros* (Baudelaire, 2001: 179) adlı bir şiir kaleme almış, bu şiirde albatros kuşlarının gemi tayfalarınca yakalanıp oyuncak haline getirilmesiyle, ailesinin kendisini zorla Kalküta'ya gönderip özgürlüğünün elinden alınmasını benzeştirerek kendisini Albatros kuşuna benzetir (Kolcu, 2011: 178-179). Baudelaire'in Türk şairleri üzerinde etkili bir şair olduğu göz önünde tutulduğunda, Dinamo'nun Nâzım Hikmet'i bir albatros kuşuna benzetmesinin tesadüfi olmadığı düşünülebilir. Zira hem Baudelaire hem de Nâzım Hikmet büyük tesir güçleriyle pek çok şairi etkisi altına almış, özgürlükleri de elinden alınmış şairlerdir. Böylece Dinamo'nun bu imgelemle

görüldür. Şair, Nâzım Hikmet'in yurt dışına gittiğini öğrendiği zamanı anlatırken onu, ömrü geniş kanatlarıyla okyanuslar üzerinde uzun süreli yolculuklar yaparak geçen albatros kuşuyla ilişkilendirmiştir:

“Öğrendik senin uçtuğunu cancağzım gazetelerden
Özgürlüğe doğru.
Albatros kanatlarını açtığını cancağzım” (1989a: 13)

Albatros, benzetmesi şairin bu şiiriyle sınırlı değildir. Başka üç şiirinde de bu benzetmeye rastlanır. Yine *Nâzım'dan Meltemler*'de yer alan *Nâzım Hikmet'e Ağıt* şiirinde Nâzım Hikmet'in şiir mecrasındaki yerinin genişliğini ifade etmek için “Yelken kanatlı bir albatrostu o şiirin okyanusunda” (1989a: 44) der. Aynı kitabın *Güzel Yurdum* başlıklı şiirinde yurduna seslenirken Nâzım Hikmet'i yurduna âşik, yelken kanatlı bir albatrosa benzetir:

“Bir âşıkın, bir çocuğun, o yelken kanatlı albatros,
O koskoca Nâzım bile
Vatan haini diye verildi yele,
gurbetlerde kocadı
kutsal bir bayrak gibi gezerken yeryüzünde adı” (Dinamo 1989a: 47)

Nâzım Hikmet'in yurdundan ayrılması ve ömrünü gurbette tamamlaması, sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada tanınan bir şair olmasını da sağlamıştır. Onun gurbette geçen yılları, bu şiirde de albatros kuşunun yaşamıyla özdeşleştirilmiştir. *Mapusanemden Şiirler*'in *Aydın Ufuklar* şiirinde ise Nâzım Hikmet şiirinin geniş bir okyanus olduğu, kendisinin de bu okyanusta kanosuyla yolculuk yaptığını, Nâzım'ın, gemilerinin de kendisine yol gösterdiğini anlatır.

---

dolaylı bir yolla, Nâzım Hikmet'i Baudelaire'e benzettiği sonucu da çıkarılabilir. İtalyan yazar ve eleştirmen Giancarlo Vigorelli, Nâzım Hikmet'in dolaylı bir biçimde Baudelaire'den etkilendiğini söyler (Akt. Nesin, 2014: 256). Ayrıca, Baudelaire'in Türk şiiri üzerindeki etkisi için bk. Kolcu, 2011.

Şiirde yine Nâzım Hikmet, Albatros'a, şiir dünyası da bir okyanusa benzetilir. Bu şiir, aynı zamanda kendisinin, Nâzım Hikmet'in bir takipçisi olduğunu ifade etmesi açısından da önemlidir:

“Nâzım'ın aydınlık gemileri
Bana ufuklara doğru kılavuzluk eder
Büyük albatrosun okyanusunda.
Geçerim dalgaları göz kırpmadan
Yeğnik çevik bir vahşi kanosunda” (1974: 110-111).

Dinamo, şiirlerinde sadece mitolojik kahramanlara değil, üstün özelliklere olan varlıklara da benzeterek Nâzım Hikmet'i Türk şiirinin tepesine yerleştirir. “Benim kutup yıldızım o koca Nâzım (...) (Dinamo, 1989a: 46) der. Onu Apollon'a benzeterek mitleştirir. Kendisini ve diğer Kırk Kuşığı şairlerini Apollon'un arkadaşı Musalar / Müzler olarak ifade ederek de bu mitleştirmeyi biraz daha genişletir. Özellikle eserlerinde kendisini temsil eden karaktere *Musa* adını vermesi bu simgelemeyi ne kadar içselleştirdiğinin de bir göstergesidir. Diğer taraftan onun müz olarak gördüğü diğer kuşakdaşları, Kırk Kuşığı şairleri Dinamo'nun bu benzetmesini destekler nitelikte, Nâzım Hikmet'i öven, onu yücelten şiirler yazarak şiirlerinin konusu haline getirirler. Onlar da Nâzım Hikmet'e büyük saygı ve sevgi beslerler. Bunu da şiirleriyle ifade etmekten çekinmezler. Nâzım Hikmet'in şiiri onlar için bir pusuladır. Ve her şair onun şiirinden bir şeyler alarak, onun üzerine koyduklarıyla özgünlük kazanarak Türk şiirinde adından söz ettirmeyi başarır. Ayrıca Nâzım Hikmet'in ve ondan öğrendikleriyle onun şiir anlayışının sürdürücüsü olarak gelecek kuşaklara taşıyıcısı olurlar. Bu bağlamda, çalışmanın bundan sonraki kısmında Kırk Kuşığı'ndaki diğer şairlerin, Dinamo'nun Nâzım Hikmet'i mitleştirmesini destekleyen, ona benzer nitelikte yazdıkları şiir örnekleri incelenecektir. Böylece kuşak şairlerinin Nâzım Hikmet'e nasıl baktığı, onu yüceltmekle, mitleştirmekle ne ifade ettikleri daha geniş bir bakış açısıyla somut bir biçimde ortaya koyulacaktır. Onların Nâzım Hikmet'e bakışlarının anlaşılması, kuşağın varlık sebebini de

açıklamış olacaktır. Zira bu şairler Nâzım Hikmet'in yasaklı olduğu, gizemli bir hâl aldığı 1940 ve 1950'li yıllarda onun şiir anlayışının aktarımında en önemli kaynak olmuşlardır.

A. Kadir, Harp Okulu davasında²⁴ birlikte yargılandığı, hem hapislane arkadaşı olan, hem de ustası olarak gördüğü Nâzım Hikmet'e büyük bir saygı ve sevgi besler. “Şu edebiyat ortamında Nazım Hikmet'i kıskanmadan²⁵ sevebilen çok az kişiden biri(...)” (Timuçin, 1989: 164) olarak değerlendirilir. Çünkü her fırsatta, Nâzım Hikmet'in hem şahsını hem şiirini övmekten geri durmaz. Özellikle şairi yakından tanınmasının, aynı ortamda vakit geçirmelerinin bu hayranlıkta önemli bir rol oynadığı görülür. Zira sanat yaşamında onu kendisine rehber edinmiştir:

“(...) Ankara Askerî Cezaevinde aylarca bir arada kaldık. Dostluğumuz pekişti. Onun her hareketini şaşarak izledim. Yaşama olan bağlılığı, insan sevgisi, dostluğu, alçakgönüllülüğü, memleket severliği, halkına düşkünlüğü, nerde yumuşak nerde sert olmak gerekir bilmesi, direnmesi, bütün bunlar bende derin izler bıraktı. (...) Anam nasıl çocukluk günlerimin yol göstericisi olmuşsa Nâzım da gençlik günlerimin yol göstericisi olmuştur, diyebilirim rahatlıkla.” (A. Kadir, 1994: 271)

İki şair hapisyanede uzun uzun edebiyat sohbetleri yaparlar. Sanata olan yakınlığında annesinin en önemli yol gösterici olduğunu söyleyen şair, annesinden sonraki hocası da Nâzım Hikmet olduğunu belirtir. Şairliğinin yanı sıra insanî değerleriyle de Nâzım Hikmet, A. Kadir ve arkadaşlarının takdirini kazanmış, onlara rol model olmuştur. Bu sohbetlerdeki hayranlığını, dostluklarının karşılıklı olduğunu A. Kadir şu cümlelerle anlatır:

²⁴ İki şairin hapisyanede birlikte geçirdikleri zamana dair anıları için bk.: A. Kadir, 1993.

²⁵ Nâzım Hikmet'in sevilmesi yanında kıskanılması da zaman zaman gündeme gelen bir konudur. Örneğin; Asım Bezirci, Aziz Nesin'in, Aziz Nesin de Necip Fazıl'ın Nâzım Hikmet'i kıskandığını söyler (Nesin, 2014: 216, 357).

“Hayran hayran dinlerdim onu, yirmi yaşımın taptazeliği, baharı içinde, dinlerdim. İsterdim ki bitmesin konuşması, sürsün akşamlara kadar. Büyük güç verirdi bana Nâzım. Hapishanede onun tek dert ortağı oluşundan da bayağı gurur duyuyordum. Ne olursa bana anlatıyordu. Ama doğrusu, en fazla da ben ilgileniyordum onunla. O da bunu biliyordu. Arkadaşlardan biri biraz tuhaf mı bugün? Hemen gelir bana, sorardı sebebini: (...) – Aman, canını seveyim, anlayıver şunu bir, küçük efendi!” (A. Kadir, 1993: 124)

Nâzım Hikmet de A. Kadir’e sevgiyle, samimiyetle yaklaşır. Öyle ki ona *küçük efendi*²⁶ diye seslenir. Nâzım Hikmet’in başka bir hapishaneye nakledilmesiyle şairler birbirinden ayrılır. A. Kadir, birkaç yıl sonra, Nâzım Hikmet’in cezaevindeyken *Yürüyüş* dergisine gönderdiği şiirleri İbrahim Sabri takma adıyla yayımlayan kişi olur²⁷.

²⁶ Hasan İzzettin Dinamo, Ankara Sivil Cezaevinde Nâzım Hikmet’le geçen günlerine yer verdiği *Musa’nın Mapusanesi* romanında şairin A. Kadir’e hakkında söylediklerini ve ona neden *küçük efendi* dediğini şöyle anlatır: “Şu Harbiyeli çocuklar arasında da benim, Alphonse Dauder’nin Le Petit Chose dediği bizde de Küçük Efendi diye çevrilmiş olan romandan esinlenerek Küçük Efendi dediğim ufak tefek bir çocuk var. Güzel şiirler yazabilecek gibime geliyor. Onu daha önce hapisten kıtaya yolladıklarımı biliyorsunuz. Belki günün birinde o da sizin küçük kervana katılabilir. Adı Abdulkadir’dir” (2007: 181). Burada Nâzım Hikmet’in “küçük kervan” diye bahsettiği de o zaman henüz oluşmamış, Kırk Kuşığı adını almamış olan şairin izinden giden toplumcu gerçekçi şairlerdir.

²⁷ “Boş yere demezdi Nâzım, çocuklar, şiir yazmak nefes almaktır, diye. Sahi, Nâzım’ın da bir iki şiirini bastıydık o dergide. Bursa cezaevinden gönderdiği şiirlerdendi bunlar. Bir arkadaş getirirdi bana bu şiirleri. İbrahim Sabri adıyla yayımlardık. Ben almıştım üzerime bu şiirlerin sorumluluğunu, İbrahim benim göbek adam, Sabri babamın adıydı. Uçardım o şiirler yayımlanınca. Tabii Nâzım’ın haberi yoktu benim bu uçtuğumdan. Ama dergide benim ‘Bir İnsan’ şiirim çıkınca, yakayı ele verdik. Bir gün kahvede otururken, bana Nâzım’ın şiirlerini getiren arkadaş geldi, yanımıza oturur oturmaz: ‘Yahu, dedi, senin Bir İnsan şiirini pek beğenmiş Nâzım kim bu A. Kadir, diye soruyor mektubunda’ der demez, içime güneş doğdu. Ama hiç istifimi bozmadım (Galiba yanında o vardı, hani şu şair, seni hiç çekemeyen. O zavallıyı çatlatmak için istifini bozmamışsındır). Yalnız: ‘A. Kadir, Ankara Askeri Cezaevi’ndeki Küçük Efendi’dir diye yaz’ dedim.” (A. Kadir, 1976: 10-11)

Nâzım Hikmet'se A. Kadir'in bu dergide yayımlanan şiirleri sayesinde tekrar onunla iletişime geçer ve mektuplaşmaya başlarlar. A. Kadir sürgündeyken de şairler mektuplaşmaya devam eder. Ancak bir polis baskınında Nâzım Hikmet'ten gelen mektuplara el konulur. Baskından sonra gelen mektupları da kaybolmasın diye bir arkadaşına emanet eden şair, yine de mektupların yitiklere karışmasına engel olamaz. Arkadaşının mektupları kaybettiğini öğrenir (A. Kadir, 1976: 21). Böylece iki şairin arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak belge niteliğinden mektuplar yok olur.

A. Kadir, Nâzım Hikmet'i, Türk şiirinin ölümsüzlüğe ulaşmış, dünya var oldukça yaşayacak bir değeri olarak görür. Şiirlerinde de ona olan sevgisini açıkça ifade eder²⁸. Dinamo'nun Mûz olarak gördüğü şairlerden biri olan A. Kadir, Dinamo'yu doğrularcasına bu şiirlerle Nâzım Hikmet'e sevgisini bağlılığını gösterir. *Ustasına methiyeler düzer ve onu yüceltir. Şiirin sonundaki tarihten (1945, Kırşehir) şairin sürgünde, Nâzım Hikmet'in Bursa Cezaevindeyken yazıldığı anlaşılın Ustaya Mektuplar'da ustasına şöyle seslenir:*

*“Benim ustam,
benim ağabeyim,
beni doğuran.
Hapishanedesin sen.
Hapishanede hâlâ,
yüreği, dili, hürriyeti toprağımın”* (s. 122)

Şairin, Nâzım Hikmet'e kendisini yetiştirmesi, sanatsal yönden onu yönlendirmesi manasında “beni doğuran” demesi, Yunan Mitolojisi'nde zekâ tanrısı Athena'nın Zeus'un kafasından doğması hadisesine de çağrışım yapar. Zeus'un akıllı ve uslu olan Metis'i, yani

---

²⁸ Onun Nâzım Hikmet için 12 tane şiir yazdığı tespit edilmiştir. Bunlar; *Ustaya Mektuplar* (5 şiir), *8 Nisan 1950, Ağıtlar* (4 şiir), *Bir Sevdalı Kavak, Nâzım'ı Gördüm* şiirleridir. Bu şiirler dışında da Nâzım Hikmet'i andığı, onun söyleyişine yer verdiği şiirleri de vardır.

Hikmet'i yutmasıyla kafasından Athena'yı doğurması ve Nâzım Hikmet'in kafasıyla, ustalık ederek A. Kadir'i doğurması arasında ilişki kurulabilir²⁹. Burada Athena'nın annesinin adının da Hikmet olması dikkat çekicidir.

Şair, birden beşe kadar numaralandırdığı diğer *Ustaya Mektup* şiirlerinde de şair, Nâzım Hikmet'in hapisliğinden duyduğu üzüntüyü, ona beslediği saygıyı, sevgiyi, sosyal adaletin olmadığı bozuk düzene sitemini, her şeyin gelip geçtiği, birlikte yaşayacakları güzel günlere olan inancını, hayallerini dile getirir.

A. Kadir'in bir başka Nâzım Hikmet şiirine başlık olan *8 Nisan 1950*, Nâzım Hikmet'in hapishaneden çıkmak için sesini duyurmak adına açlık grevine başladığı günün tarihidir. Bu şiirde de onun haksızlık karşısındaki dik duruşunu, karanlıkta yanan bir ateşe benzeterek direnişin sembolü haline getirir:

“Baktım, uzakta, karanlıkta bir ateş yanyyor,
baktım, öfkeli, tek başına ve hür.
Dayamış alnını demirlere hâlâ bizi düşünür,
yüreği, dili, hürriyeti toprağımın,
Nâzım Hikmet'im benim” (s. 173)

Ateş, Yunan Mitolojisi'nde de önemli bir figürdür. İnsanı yaratan Prometheus, Zeus'tan habersizce, ateşi çalarak insana vermiş, böylece insanlığı bilime, aydınlığa ulaştırarak düzenin değişmesini sağlamıştır (Can, 1970: 10-11). Burada da insanlığı aydınlığa kavuşturacağına inanılan bir ideolojinin temsilcisi ve Türk şiirini

---

²⁹ “Zeus her bakımdan bütün Tanrıların en kudretlisi, en mükemmeli olduğundan, şairler onda hem maddî kuvvet ve kudretin, hem de akıl ve hikmetin birleşmiş olduğunu anlatabilmek için derler ki; O hikmeti, - Metis'i yutmuş yani kendi içine atmış ve onu kendine katmıştı. İşte bu suretle Zeus kafasıyla Zekâ tanrıçasına gebe kalmıştı.” Zeus, Metis'i uzun zaman dinç kafasında taşıdıktan sonra zamanı gelince demir ve ateş tanrısını çağırarak alnına balta ile vurmasını ister. Yarılan alnından da Athena doğar (Can, 1970: 50).

aydınlığa ulaştıran bir şair olarak görülen Nâzım Hikmet'in ateşe benzetilmesi ve Prometheus'un insanlara verdiği ateş arasındaki anlamsal benzerlik dikkat çeker.

A. Kadir, Nâzım Hikmet için dört tane ağıt yazmıştır. Bu şiirlerde kendisinin, ailesinin ve diğer insanların şaire olan sevgisini anlatır. Onun ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirirken diğer taraftan da “Toprak çürür, / o gözler çürümez, / açar mavi mavi çocukların gözlerinde” (1994: 190) mısralarıyla onun ölümsüzlüğe ulaşmış bir şair olduğunu söyler. Öyle ki ona göre dünya döndükçe insanlık Nâzım Hikmet'in şiirlerini okumaya devam edecektir:

*“Senin sesini duyacak insanlar kıyamete dek,
sabahlar gibi taze,
bal gibi tatlı,
ve yorgun
ve sevdalı
ve yiğit”* (s. 205)

Bir Sevdalı Kavak şiirinde ise ustasının mezarının Moskova'da kalmasından duyduğu üzüntüyü dile getirir. Şair bu durumu hazmedememiştir. Sovyetlere gezisinde Nâzım Hikmet'in mezarını ziyareti sırasında aklına Nâzım Hikmet'in *Vasiyet* şiirindeki “Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni” (s. 1517) mısralarıyla dile getirdiği arzusu gelir. “Bunu hiç birimiz unutmadık. Seni alacağız buradan, yurdumuzun toprağına götüreceğiz. Bu hem senin en tabii hakkın, hem bizim en tabii hakkımız” (A. Kadir, 1978: 13) der. Çünkü onun için Nâzım Hikmet, Türk insanına, Anadolu'ya ait bir kıymettir. O yüzden şiirinde de halk adına konuşur ve der ki:

*“Ben halkım, gider sırtlar getiririm Nâzım'ı Moskova'dan,
Sırtlar getirir yattırım Anadolu'ya,
ben halkım, yurdumun sıcak toprağıyla örterim üzerini Nâzım'ın
ben halkım, dikerim Nâzım'ın başucuna bir sevdalı kavak
ben halkım
aldatılmış halk”* (1994: 200)

A. Kadir'in buradaki sahiplenme duygusunu sadece halkı adına değil aynı zamanda kuşuğu adına yaptığını da düşünmek gerekir. Şairin Nâzım Hikmet'i yüceltmek adına kaleme aldığı en son şiiri, sonunda 1978 tarihi yer alan *Nâzım'ı Gördüm*'dür. Bu şiirde de Nâzım Hikmet'in harç karıp kan ter içinde kaldığı, bir fabrika kapısında nöbet tuttuğu, bir vapura bindiği gibi türlü hallerinin tasviri yapılarak onun işçinin, emekçinin yanında, zulme karşı duran, umudunu yitirmemiş kişiliği anlatılır.

Mitolojik benzetmelerin olmadığı şiirler de dâhil olmak üzere, A. Kadir'in, Nâzım Hikmet için yazdığı şiirlerin, Dinamo'nun *Mûz* benzetmesinin hakkını verir nitelikte olduğu görülür. Zira o da, Nâzım Hikmet'i kendisinin ustası olarak görür. Sevgisini her fırsatta dile getirip onu Türk şiirinin tepe noktasına yerleştirmekte, ölümsüzlüğe ulaşmış bir kahraman olarak addetmektedir. Sadece Nâzım Hikmet için yazdığı şiirlerle değil, diğer şiirlerinde de A. Kadir'in sıkı bir Nâzım Hikmet takipçisi olduğu görülür. Zira kendisi de Nâzım Hikmet şiirinin benzeri bir defter dolusu şiir yazdığını söyler. Ancak emanet ettiği arkadaşı korkudan bu defteri yaktığı için şiirler yok olur (A. Kadir, 1994: 270). Elde olan şiirleri de şekil ve muhteva açılarından değerlendirildiğinde bu etkiyi görmek mümkündür.

Arif Damar, Dinamo'nun müzlerinden biri olarak, Nâzım Hikmet şiirleri yazan şairlerden biridir. O da Nâzım Hikmet'i kendisine usta olarak görmüş, onun yolunu kendine yol edinmiştir. "Ben, Nâzım Hikmet, Maksim Gorki gibi toplumcu bir edebiyatçı olmak özlemindedim. Nâzım Hikmet'i kendime örnek alıyordum." (Damar, 2007: 224) der. İlk kitabının sunusunda ise:

*"Çırac durdum yanında memleketimin
İnancımın halkımın hürriyetimin
Türküleri deniz gökyüzü
Bir de Nâzım Hikmet'in"* (Damar, 2001: 11) der.

Türkiye’de Toplumcu Gerçekçi şiirin kurucusu ve ona yön veren kişi Nâzım Hikmet’tir. Arif Damar, bu düşüncesini bir iddiayla da destekler. Öyle ki ona göre; “Nâzım Hikmet aşk şiiri yazmasaydı, ondan sonra gelen toplumcu-gerçekçilerin hiçbiri buna cesaret edemezdi.” (Damar, 2007: 224). Zira kendisi de önceleri bireysel temalı şiirler yazmaya çekindiğini belirtir. Şairliğinin olgunluk dönemlerinde asıl amacından, yani şiiriyle topluma hizmet etmek amacından sapmamak kaydıyla kendisi de farklı şiir akımlarından etkilenecek denemeler yapar. Ancak Nâzım Hikmet’in yeri onun hayatında hep sabittir, en tepededir. Nâzım Hikmet için şiirler yazmıştır. Bunlardan biri *Bir Fotoğrafta Nâzım Hikmet* şiiridir. Şairin arkadaşı, Sovyet şairi Lel Starostov’un Damar’a “Uzaktaki bir dosta” notuyla gönderdiği bir Nâzım Hikmet fotoğrafı üzerine yazılmıştır. Burada dikkat çeken en önemli noktalardan biri Nâzım Hikmet’in fotoğrafının şairler tarafından birbirlerine hediye olarak gönderilmesidir. Arif Damar’ın da bu hediyeden çok memnun kaldığı görülür. Arif Damar şiirde Nâzım Hikmet’in verdiği pozu yorumlamaktadır. Şiirdeki bilgilere göre 22 Kasım 1959’a ait fotoğrafta Nâzım Hikmet, ayak ayak üstüne atmış, elinde tüten bir sigara, uzun bir içki bardağı durmaktadır. Halinden mutlu olduğu anlaşılmaktadır. Şiirin sonunda şair, Nâzım Hikmet’in başına gelenlerden dert yanarak şöyle sorgular:

“Şu küçük fotoğraftaki Nâzım Hikmet
Bizim evimizde değil de
Bir başka memlekette
Başka bir evde olsa
Böyle şeyler başına gelir miydi” (Damar, 2001: 442)

Nâzım Hikmet’in *Rubailer*’ini anımsatan *Dörtlükler* şiirinde de Arif Damar, Nâzım Hikmet ve Piraye Hanım’a sevgisini dile getirir. Nâzım Hikmet’in aşkının da davası için olduğunu söyler. Bu yüzden onu büyük şair olarak görür:

“Büyük şairdi sevdi sevdalandı Nâzım Hikmet
Karasevdamızı sevdi türküsünü güzel de söyleyerek

*O kadar aşk her şey türküsünü sürdürmek içindi
Karasevda emekçinin emek için” (Damar, 2001: 346)*

Gelibolulu olan Arif Damar'ın mitolojik unsurlarla oluşturduğu şiirleri de vardır. *Tenes'dim Ben de* başlıklı şiiri bunlardan biridir. Tenes, adını Bozcaada'ya (Tenedos)³⁰ veren kahramandır. Şair bu şiirde de Tenes, babası ve üvey annesi arasında geçen hikâyeyi³¹ şiirleştirir. Mitoloji sözlüğünde belirtilene göre; Tenes, Akhilleus'un Bozcaada'yı yağmalaması sırasında ona karşı gelir ve Akhilleus tarafından öldürülür. Fakat Akhilleus öldürdüğü kişinin Tenes olduğunu öğrenince üzülür. Çünkü onu Apollon'un oğlu zannetmektedir. Arif Damar, *Tenes'dim Ben de* derken, Dinamo'nun Nâzım Hikmet'i Apollon'a benzettiği şiiri

---

³⁰ Şairi ayrıca *Bozcaada/Tenedos'tan* (Damar, 2001: 254-258) başlıklı bir şiiri de vardır.

³¹ “*Tenes: Adını Tenedos (Bozcaada) ya veren kahraman. Toria bölgesinde bulunan Kolones şehrinin kralı Kyknos'un oğludur. (Bu eski şehrin yerinde bugün Bayramiç'in doğusundaki Karaköy bulunmaktadır). Eskiden Leukophrys diye çağrılan Bozcaada'ya bu prens kendi adını taktı. Kral Kyknos, ikinci defa evlenmek istedi ve Kramgasos'un kızı Philonome'yi aldı. Bu kadın üvey oğlu Tenes'e gönül verdi. Fakat namuslu delikanlı, babasının karısı için kalbinde hürmetten başka bir arzu duymuyordu. Bu yüzden üvey anasının aşkına mukabelede bulunmadı. Bundan öfkelenen Philonome, ona iftira etti. Oğlunun zorla kendisinin ırzını ayak altına almak istediğini babasına söyledi. Bu iftiraya inanan Kyknos, oğlunu bir sandığın içine kapatarak denize attı. Delikanlı, kapalı sandığın içinde olduğu halde dalgalar arasında, bir hayli çalkandıktan sonra (Bozcaada) nun kıyısına düştü. Bu ada halkı; sandık içinden çıkardıkları namuslu prensi kendilerine kral yaptılar. Birkaç zaman sonra, Kral Kyknos karısının namussuzluğunu ve oğluna attığı iftirayı anladı. Bir gemiye bindi. Oğlunu bulup, af dilemek, onun gönlünü almak üzere yola çıktı. Tenedos adasına geldi. Gemisini bir ağaca bağladı. Karaya çıkmak üzere iken oğlu Tenes, elinde bir balta ile geldi, geminin halatını keserek, onun adadan uzaklaşmasını ve rüzgârların tesirine kapılarak, başka tarafa sürüklenmesini sağladı. Troia harbi sırasında Tenes yaşıyordu. Akhilleus Bozcaada'ya çıkıp yağmaya koyulunca, Tenes karşı koydu ve bu yüzden Akhilleus tarafından öldürüldü. Akhilleus öldürdüğü yigidin Tenes olduğunu öğrenince çok üzüldü. Çünkü Tenes'in Apollon'un oğlu olduğuna inanıyordu. Bilmeden bir tanrı oğlu öldürmüştü.” (Can, 1970: 516)*

büyük ihtimalle bilmektedir. Ancak Damar'ın kendisini Apollon'un oğlu olarak bilinen Tenes'e benzetmesinin Dinamo'nun bu benzetmesiyle ne kadar ilişkili olduğu tam olarak bilinmemektedir. Fakat mitolojide Tenes'in Apollon'un oğlu olarak bilinmesi, Dinamo'nun Nâzım Hikmet'i Apollon'a, Kırk Kuşığı şairlerini Apollon'un perilerine benzetmesi, Damar'ın da kendini Apollon'un oğlu olarak bilinen Tenes'in yerine koyması dikkat çekici bir durum olarak görülür. Bu durumdan hareketle, Arif Damar'ın da Nâzım Hikmet'i güneşin sembolü, şiir ve musikî tanrısı Apollon olarak gördüğü yorumlanabilir.

Suphi Taşhan, Nâzım Hikmet'i şiirlerinde öven, onu mitleştiren bir diğer Kırk Kuşığı şairidir. Otuz dokuz yaşında yaşama veda eden, daha çok lirik şiirleriyle dikkat çeken şairin ölümünden sonra kitaplaştırılan şiirleri arasında Nâzım Hikmet için yazdığı bir şiiri vardır. *24 Haziran / Allah Şiir Söylese Nâzım Kadar Söyler* adlı bu şiirin daha başlığından Nâzım Hikmet'in Allah'la kıyas edildiği görülür. Şiirde, Nâzım Hikmet'in hapisaneden çıkmasının sevinci dile getirilirken şair hem ilahî kata yükseltir hem de tarihî şahsiyetlerle kıyas edilerek onlardan üstün tutulur. Osman Yüksel Serdengeçti'nin dizelerinin montajlanmasıyla Nâzım Hikmet'in hapisaneden çıkışına gönderme yapılarak başlar şiir:

“ *Açın kapıları Osman geliyor,
Osman değil aslan geliyor.* ”

Şair, bu dizelerle Nâzım Hikmet'i önce aslana benzeterek hapisaneden çıkışını betimledikten sonra onun haksız yere yıllarca hapsedilmesine sitem eder. Bunun sorumlularının da yataklarında rahat uyumadığını söyler. Daha sonra Nâzım Hikmet'in Fatih'ten daha önemli bir konuma yerleştirerek onun hapisaneden çıkışını bir bayram coşkusuyla karşılar:

“*Süslen İstanbul! En güzel elbiselerini giyin
Bir kuş ol uç sevincinden*

*Bin yıl süreceksin bu bayramın
Bak Nâzım ağabey geliyor
Zindandan dönmüş
Fatih'ten büyük, Fatih'ten ehemmiyetli”* (Taşhan, 2010: 84)

Şiirin devamında Türk dilinin derin tarihine gönderme yapılarak Nâzım Hikmet, Türk dilinin, Türk tarihinin en önemli, en faydalı şahsiyeti olarak görülür. Bu yüceltme, Nâzım Hikmet'in sözü Allah'ın sözüyle eş değer tutularak taçlandırılır ve böylece şairin şiirine bir kutsiyet verilmiş olur:

*“Türk dili Orta Asya'dan beri söylenmiş
Binler, on binler söylemiş
Allah şiir söylese
Ancak Nâzım kadar söylerdi
Hoş geldin Nâzım ağabey
memleketimin en büyüğü
Sen Türk adıyla gelenlerin en faydalısı”* (Taşhan, 2010: 84-85)

Rıfat Ilgaz, Nâzım Hikmet'in yurt dışına çıktıktan sonra kaleme aldığı bir şiirde, ülkesinin onun kıymetini bilemeyeşinden yakınır. “*Biz bu güneş ülkesinin çocukları / Güneşi bulutların ötesinde bırakan*” dizelerinde şairi bulutların arkasındaki bir güneşe benzettiği anlaşılabilir. Derdini ise bir ucunda Nâzım Hikmet'in olduğunu bildiği Karadeniz'e; “*Karşıdan Nâzım'ı dalga dalga getiren deniz / Oturup dizdize bir kıyıda / aynı balık çorbasını kaşıklayabilirdik*” (Ilgaz, 2004: 265) diyerek paylaşır. Dizelerde Nâzım'ı dalga dalga getiren deniz tamlaması, Yunan Mitolojisi'nde deniz tanrısı, “dalgalar diyarının hükümdarı” (Can, 1970: 138) Poseidon'a bir çağrışım olduğu da söylenebilir. Zira denizleri dalgalandıran, Nâzım'ı taşıma gücünü sulara veren belki de Poseidon'dur. Böylece şiirde alt söylemin mitsel bir gönderme yaptığı da söylenebilir.

Nâzım Hikmet'i usta olarak gören, ancak onun etkisi altında kalmaktan çekinen bir şair olan Mehmed Kemal, *Söz Gibi* (1977) kitabında yer alan *Nerde* şiirinde sevgilinin sözünün kutsiyetini

anlatmak isterken, İncil ve Kuran gibi kutsal kitaplarla birlikte Nâzım Hikmet'in şiirini de bir kıyas ölçüsü olarak kullanır. Bu, onun Nâzım Hikmet şiirini ne kadar değerli gördüğünün, ona verdiği kutsiyetin göstergesidir:

“Sözün İncil’de mi, Kuran’da,
Ya da Nâzım’ın şiirlerinde,
Ben dünyada senden başka söz bilmem” (Mehmed Kemal, 1990: 92)

Ömer Faruk Toprak da Nâzım Hikmet için şiir yazan, yazılarında onu usta olarak gören, yücelten, bir başka Kırk Kuşığı şairidir. Toprak için Nâzım Hikmet, ülkenin dramından şiirler kurmuş, dünya görüşü Türkiye koşullarına uyan, dili en iyi kullanan, söylediklerini yurtseverce söyleyen, bütün dizeleri tekrar tekrar okunan, dünyaca tanınmış, “ölmezlik katına erişmiş” (Toprak, 1968: 217) bir ozandır. Toprak, “nâzım’a mektup”³² başlıklı şiirinde ise Nâzım Hikmet’le dertleşir gibidir. “dostum yak bakalım bir cigara daha” (1983: 73) diyerek başladığı şiire “step kokan, okyanus kokan hürriyet”in bir gün geleceğine olan inancıyla devam eder. Beklenen hürriyetin tasvirinden Rusya’dan geleceği anlaşılmaktadır. Toprak, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi açıktan açığa övgüler düzmez ustasına. Onu adına methiyeler düzmesine de yine de bir şiir yazmadan duramaz: “bu saatte gece olmuştur elbet Bursa’da” dizeleri, şiirin, o tarihte Bursa hapisanesinde olan Nâzım Hikmet için yazıldığını gösterir. Nâzım Hikmet’in mektup türünün imkânlarından yararlanarak pek çok şiir yazmıştır. Toprak’ın da şiirini mektup üslubuyla yazması şairlerin arasındaki ilişki açısından dikkat çekicidir.

---

³² Şiir ilk önce “kâzım’a mektup” başlığıyla şairin Hürriyet (Toprak & Taşer, 1945: 15-20) kitabında yayınlanır. Eşi Fûrzan Toprak, şairin bütün şiirlerini hazırlarken şairin baskı dönemi sebebiyle böyle bir yola başvurmuş olacağını belirtir (1983: 262). Ömer Faruk Toprak, daha sonra pek çok değişiklikler ve çıkarmalar sonunda şiiri “nâzım’a mektup” başlığıyla bütün şiirlerine alır (1983: 73-74).

İpek Film Stüdyosunda, bir süre (1950'de) Nâzım Hikmet'le birlikte çalışan Cahit Irgat ise farklı bir bakış açısıyla, şaire olan saygısını onun için şiir yazmayarak gösterme yoluna gitmiştir. Zira kendisini ona şiir yazacak yetkinlikte ve yakınlıkta görmemektedir. Nâzım Hikmet için elbette şiir yazmışsındır diyen bir yakınana şöyle yanıt verdiğini söyler: “–Hayır, dedim, yazamam. O öylesine büyük ki onun için öylesine güzel şeyler yazıldı ki! Üstelik ben onu şahsen çok tanımıyorum ki. Onu dünyanın tanıdığı kadar ben de tanıyorum elbet.” (Irgat, 2011: 213).

Bu şairlerin kendisinin etkisinde yazdığı şiirlerle yeni bir kervan oluşturduğunun farkında olan Nâzım Hikmet ise onları hapisneden dergilerde yazdıkları şiirlerle takip eder. Bursa Hapishanesinden Müzehher Vânu'ya 1946'da gönderdiği bir mektupta “Gençlerin içinde çok beğendiğim şairler var, hepsinin ismini aklımda tutamıyorum, isimleri henüz yer etmedi, ama şiirlerini pek beğeniyorum. Şöyle aklımda kalanları sıra tefriki yapmadan sayayım: Dinamo, Suat Taşer, Rıfat Ilgaz, A. Kadir, Orhan Kemal, Cahit Irgat ve saire...” (Nâzım Hikmet, 1998: 55-56) der. Bu şairlerin yanında olamasa da yazdıklarıyla onların hem şiirlerine yön verir, hem şiirlerinin konusu olur. Kendisi de hapishaneyi bir okul haline çevirir. Bir taraftan kendisi öğrenirken diğer taraftan yanında Kemal Tahir, Orhan Kemal, İbrahim Balaban gibi isimlere hocalık ederek onların yetişmesine katkı sağlayıp onları sanat dünyasına kazandırır. Amacıysa Türkiye'de temellerini attığı Toplumcu Gerçekçi şiir anlayışının devamını sağlamaktır. Bu bir anlamda bir sanatçının ölümsüzlüğe kavuşma isteğidir, denilebilir³³.

---

³³ Nâzım Hikmet'in sanat anlayışının devamını sağlama isteği, Kemal Tahir'e şu mektubunda anlaşılır: “*Bugün Piraye ile beraberdik, gazetede senin Göl İnsanları için yapılan reklamı okurken dünyaya bir çocuğumuz gelmiş gibi mağrur ve bahtiyardık. Bizi mağrur ve bahtiyar kılabildiğin için sana teşekkür ederiz, kardeşim. Fizyolojik imtidadın ne olduğunu bilmiyorum. Çünkü çok sevdiğim iki çocuğum var ama bu fizyolojikman benim imtidadım değil. Sen bana 'fikri imtidadın' zevkini verdin.*

Sonuç

Toplumcu Gerçekçi Kırk Kuşığı şairlerinin (Hasan İzzettin Dinamo, A. Kadir, Arif Damar, Suphi Taşhan, Rıfat Ilgaz, Mehmed Kemal, Ömer Faruk Toprak) şiirleri ve yazıları yazmıştır. Kuşığın en büyük şairi olan Hasan İzzettin Dinamo'nun bir yazısında ve şiirlerinde Yunan Mitolojisi'nden yararlanarak Nâzım Hikmet ve Kırk Kuşığı şairleri arasında bir ilişki kurduğu görülür. Bu ilişkide Nâzım Hikmet, Yunan Mitolojisi'nde şiir ve musikî tanrısı Apollon'a, Kırk Kuşığı şairleri de Apollon'un etrafında dans eden ilham perileri Musa / Müze karakterlerine benzetilir. Yunan Mitolojisi'nde Apollon, Musaların reisidir ve onları yönlendiren tanrılarındır. Musalar, onun etrafında dönerler. Nâzım Hikmet de Kırk Kuşığı şairlerinin ustalarıdır ve Kırk Kuşığı şairleri de ona yazdığı övgülerle onu yüceltirler. Şiirlerde Dinamo'nun, şairi bu mitolojik benzetme yoluyla yüceltmesinin yanında A. Kadir ve Rıfat Ilgaz'ın Nâzım Hikmet için yazdığı şiirlerde başka mitolojik göndermeler olduğu da tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra mitolojik göndermelerin dışında "albatros", "kutup yıldızı" gibi üstünlük ifadeleriyle şairler başka şiirlerle Nâzım Hikmet'i yüceltmeye devam eder. Mitolojide Mûzlerin Apollon etrafında dönmesi gibi, bu şairler de Nâzım Hikmet'in etrafında pervane gibidirler. Bunların hepsi,

---

Düşündüğüm, hazırladığım bir yığın sanat ruşeymlerinin sende inkişafı benim ömrümü senin ömrünce uzatacak. Çok yüksek bir yere çıkıp haykırmak istiyorum: 'Şu Göl İnsanları hikâyelerini yazanı biliyor musunuz? O daha ne güzel, ne güzel şeyler yazacaktır ve hepsinin içinde, temelinde benim tohumlarım var.' Fizyolojik babalık da böyle bir şey olacak. Ve analara yavruları bundan dolayı zümrütü anka görünüyorlar galiba... Bu platonik bir muhabbet değil. Bu, neslin, nevin, soyun muhafazası, idamesi, galebesi kavgasının gayet reel bir ifadesi. Şimdi, Nail filan gibi, çoğu maalesef kof bir yığın insanla niçin uğraştığımı anlıyorum. Ve bu uğraşmaya neden dolayı devam etmeye mahkûm bulunduğumu kavriyorum. Bu genç kabiliyetleri keşfetmek, onlara yardım etmek gibi palavra hayırseverlik falan gibi hislerin neticesi değil. Bu nevimin, neslimin idamesi kavgası..." (Nâzım Hikmet, 1993: 49)

Dinamo'nun Kırk Kuşığı şairleri ve Nâzım Hikmet arasındaki ilişkiyi anlatan mitolojik benzetmesinin birer destekleyici kanıtıdır, denilebilir.

Nâzım Hikmet'in ilk izleyicileri olan Kırk Kuşığı şairlerinin şiirlerinde Nâzım Hikmet'i yer yer mitleştirdikleri, onu yüceltikleri, görülür. Bu mitleştirme şairlerin Nâzım Hikmet'in getirdiği şiir anlayışını benimseyişlerinin, ona olan bağlılığın, duyulan saygının sevginin bir ifadesidir. Nâzım Hikmet onlar için yeni ifade biçimlerini öğreten, farklı bir şiir anlayışının temellerini atan, onlara yeni bir kapı aralayan, diyalektik şiir evreni sunan bir "usta"dır. Zira sosyal yaşamları, çektikleri ekonomik güçlükler, toplumsal koşullar onları Nâzım Hikmet şiirine yaklaştırmıştır. Hem kendi yaşam şartlarını hem de sömürü düzeni üzerine kurulmuş toplumsal ve küresel gerçekleri, savaş karşıtlıklarını Nâzım Hikmet'in Türk şiirine getirdiği biçim ve içeriğin birbiriyle uyumlu olduğu, dönemin insanının ve toplumun gerçeklerini yansıtan realist şiir tarzıyla ifade ederler. Buna bağlı olarak bir ideolojik birlikteliğin de bu sevgi gösterisindeki rolü inkâr edilemez. Bu yüzden Kırk Kuşığı şairlerinin Nâzım Hikmet'i şiirlerinin konusu haline getirmesi de bir teşekkürdür. Bu teşekkür, Garip hareketinin hüküm sürdüğü Türk edebiyatında yeni bir kulvar açmış, söz konusu şairler şiirlerinde onu anarak, ona göndermeler yaparak ya da onun şiirlerinden birer parça alarak hakkını teslim etmiştir. Böylece Türk edebiyatında varlığı devam eden bir Nâzım Hikmet olgusu meydana getirmişlerdir. Bir taraftan da Nâzım Hikmet'in istediğini yaparak, şiir anlayışının gelecek kuşaklara aktarılmasında bir köprü görevi üstelenerek onun ölümsüzlüğe ulaşmasını sağlamışlardır.

Kırk Kuşığı şairlerinin Nâzım Hikmet'e bakışları, bir anlamda bu kuşağın varlık sebebini de ortaya koyar. Bu şairler Nâzım Hikmet var olduğu için vardır. Nâzım Hikmet'in ölümsüzlüğe kavuşmasında da onların rolü inkâr edilemez. Nâzım Hikmet hapisnede olduğu, yasaklı yıllarda çalışmaya ve öğretmeye devam etmiş, onun unutulmasını, sesinin kesilmesini isteyen iktidara rağmen Türk şiirine getirdiği yeni

soluğun sürmesini amaçlamıştır. Bu yüzden hapishaneyi de bir okula çevirmiştir. O hapishanede yeni sanatçıların yetişmesine katkı sağlarken, Kırk Kuşığı şairleri de onun yasaklı olduğu günlerde hapishanede yatmak, sürgüne gönderilmek pahasına onun açtığı yolda ilerlemeye, toplumsal gerçekleri söylemeye, ustalarını da unutturmadan devam etmişlerdir. Yani Nâzım Hikmet şiiri bir edebiyat okulu olmuş, Kırk Kuşığı şairleri de bu okulun dışarıdaki ilk öğrencileri olmuştur. Nâzım Hikmet'in yasağının kalktığı yıllara dek bu şairler üzerinden Toplumcu Gerçekçi şiir varlığını sürdürmüştür. Günümüzde de etkileri devam eden bir edebiyat anlayışının ilk sürdürücüleri olarak edebiyat tarihindeki yerlerini almışlardır.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- A. Kadir (1976). *Mutlu olmak varken*. Hilal Matbaacılık.
- A. Kadir (1978). *Sovyet Rusya'da on beş gün*. Hilal Matbaacılık.
- A. Kadir (1993). *1938 Harp Okulu olayı ve Nâzım Hikmet*. Can Yayınları.
- A. Kadir (1994). *Mutlu olmak varken*. Can Yayınları.
- Altıntaş, G. (1966). Nâzım “Myht”miş!..... *Yeni Ufuklar*, 14(164), 36-41.
- Aydoğdu, Y. (2017). Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Toplumcu Gerçekçi şiirin serüveni. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 267-282.
- Baudelaire, C. (2001). *Kötülük çiçekleri*. (Çev: A. Necdet), Adam Yayınları.

- Berhumoğlu, C. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde 1940 Toplumcu Gerçekçi Kuşağının yeri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bezirci, A. (1997). *Temele gül dikenler*. Evrensel Basım Yayın.
- Can, Ş. (1970). *Klâsik Yunan Mitolojisi*. İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Damar, A. (2001). *Kitaplar kitabı (toplu şiirler)*. Gendaş Kültür.
- Damar, A. (2007). *Edebiyat yazıları*. Hayal Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1975). *Sürgün şiirleri*. May Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1976). *Gecekondundan şiirler*. May Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1982). *Çoban şiirleri*. Ayça.
- Dinamo, H. İ. (1989a). *Nazım'dan meltemler*. Gerçek Sanat Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1989b). *TKP aydınlar ve anılar*. Yalçın Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (2000). *Özgürlük türküsü*. Yalçın Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (2007). *Musa'nın mapusanesi*. Tekin Yayınevi.
- Gülsoy, M. & Uysal, Z. (2019) Günümüz Türk şairlerinde Nâzım Hikmet etkisi: bir sözlü tarih projesi. O. Akyıldız, M. Gülsoy (Haz.), *Şiir Dünyadan İbaret: Nâzım Hikmet Üzerine Yeni Çalışmalar* içinde (237-314. ss.), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Halman, T. S. (2006). *The Turkish Muse: views & reviews 1960s-1990s*. Syracuse University Press.
- İlgaz, R. (2004). *Bütün şiirleri 1927-1991*. A. İlgaz (Haz.), Çınar Yayınları.
- Irgat, C. (2011). *Çok yaşasın ölüler*. Notos Kitap.
- İsababayeveva, A. (2015). Musa'lar mitolojisinin ahlak öncülleri. *Art-Sanat*, (3), 1-14.

Kaya Y. (1950). *Nâzım Hikmet: hayatı-edebî şahsiyeti hakkında hükümler-şiiirlerinden örnekler*. Osmanbey Matbaası.

Kolcu, A. İ. (2011). *Albatros'un gölgesinde: Baudelaire'nin Türk Şiirine tesiri üzerine bir inceleme*. Salkımsöğüt Yayınevi.

Mehmed Kemal (1977). *Acılı kuşak*. de Yayınevi.

Mehmed Kemal (1990). *Tükenmez bütün şiirleri*. Gerçek Sanat Yayınları.

Muse Greek mythology. (2020, Temmuz 4).

<https://www.britannica.com/topic/Muse-Greek-mythology>

Müze kelimesinin kökeni. (2020, Temmuz 14).

<https://everythinglibrariesandmuseums.blogspot.com/2018/05/muze-kelimesinin-kokeni.html#:~:text=>

Nâzım Hikmet (1993). *Kemal Tahir'e mapusaneden mektuplar*. Adam Yayınları.

Nâzım Hikmet (1998). *Bursa Cezaevinden Vâ-Nû'lara mektuplar*. Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları.

Nâzım Hikmet (2013). *Bütün şiirleri*. Yapı Kredi Yayınları.

Nesin, A. (2014). *Türkiye şarkısı Nâzım*. Nesin Yayınevi.

Onger, F. (1946). *Bugünkü şiirimiz*. Yaratış Matbaası.

Oral, H. (2020). *Nâzım Hikmet'in yolculuğu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Perin, C. (1942). *Fransız Romantizmi*. Uzluk Basımevi.

Sakallı, F. (2013). *Toplumcu gerçekçi bir şair: Ömer Faruk Toprak (hayatı - sanatı - eserleri)*. Gazi Kitabevi.

- Sharpe, K. B. (2019). Gerçekçilik ve kavgacılık: Nâzım Hikmet'in 1960'lar Türkiye sosyalist şairleri için önemi. O. Akyıldız, M. Gülsoy (Haz.), *Şiir Dünyadan İbarettir Nâzım Hikmet Üzerine Yeni Çalışmalar* içinde (179-217. ss.), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Taşhan, S. (2010). *Kilometre taşları*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Timuçin, A. (1989). Doğrunun peşinde bir ömür boyu. G. Aktaş, A. Timuçin, A. Hatipoğlu, E. Canberk (Haz.), *A. Kadir* içinde, Gerçek Sanat Yayınları.
- Toprak, F. (1994). *Ömer Faruk Toprak'ın düzyazıları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Toprak, Ö. F. & Taşer, S. (1945). *Hürriyet*. Güneş Basım ve Yayınevi.
- Toprak, Ö. F. (1968). *Duman ve alev*. May Yayınlar.
- Toprak, Ö. F. (1983). *Tüm şiirleri*. F. Toprak (Haz.), Adam Yayıncılık.
- Türk, E. B. (2016). *Kurmacadan gerçeğe Hasan İzzettin Dinamo (roman-otobiyografi)*. Serander Yayınlar.
- Türk, H. (2013). Ahanda'dan Karacaahmet'e 80 yıllık bir şiirin öyküsü: Hasan İzzettin Dinamo'nun şiirleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 87-102.
- Yağcı, Ö. (2020). *40 Kuşığı şairleri*. Telgrafhane Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

While Nâzım Hikmet was in the prison from 1938 to 1950 by political reasons, forty generation poets kept on socialist realist approach of poetry. Besides that, these poets aggrandized Nâzım Hikmet in their poems by writing poetries for him. It is seen that they make him a subject and a phenomenon in Turkish poetry.

In this study, it is determined who the forty generation poets composed of firstly. The opinions of some researchers such as Hikmet Altınkaynak and Öner Yağcı have been observed in respect to this. According to the last evaluation; it has been determined that İlhami Bekir, Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, Cahit Saffet (İrgat), M. Niyazi Akıncıoğlu, A. Kadir, Fahri Erdiç, Muzaffer Arabul, Fethi Giray, Sabri Soran, Zihni Anadol, Suat Taşer, Avni Dökmeci, Enver Gökçe, Mehmed Kemal, Ömer Faruk Toprak, Suphi Taşan, Arif Damar, Atillâ İlhan, Ahmed Arif, Şükran Kurdakul are the forty generation poets. Secondly, the subject of seeing Nâzım Hikmet as a myth has been discussed in this study. In this study, thirdly the viewpoint of the forty-generation poets for Nâzım Hikmet has been revealed with reference to the examples from their articles. That is why, Hasan İzzettin Dinamo's literature articles and assimilating Nâzım Hikmet to Apollon and muses that are the mythological characters, in his poems have been based. In the continuation of this, the articles/poems that other forty-generation poets have written for Nâzım Hikmet have been observed.

As a result, it is seen that the forty-generation poets, that were first followers of Nâzım Hikmet, have mythologized him and aggrandized him in their poems. This mythicizing is an expression of the adoption of the approach brought by Nâzım Hikmet, the adherence to him and their respect and liking. Because their social life, financial difficulties, social conditions have made them familiar to Nâzım Hikmet's poetry. They have expressed both their own life conditions and social, global realities that have been predicated on system of exploitation and their opposition to war by using a poetry format. This format that brought by Nâzım Hikmet, is realist, reflects the realities of its human and society and has form and content harmony. Consequently, the role of ideological unity on show of love can not be denied. Also, it is also a thanking of forty generation poets to make Nâzım Hikmet a subject of their poems. This thanking has opened a new lane on Turkish Literature that Garip movement was prevailing on and these poets have given him credit by mentioning to him, making references to him in their poems, or taking some parts from his poems. So that, they have constituted a phenomenon which exists on Turkish Literature. They have provided Nâzım Hikmet to reach immortality by serving as a bridge about

handing down his poetry approach to the next generations, which is also Nâzım Hikmet's wish.

The forty generations' viewpoint about Nâzım Hikmet, has also revealed reason for being of this generation. These poetries exists because Nâzım Hikmet exists. Nâzım Hikmet has continued to study and teach at the proscriptive years that he is in prison, and claimed the new impulse, that he gave to Turkish Literature, to keep on despite the government that wanted him go silent. That is why he has transformed the prison into a school. While he was contributing raising new artists at prison, forty generation poets has continued to proceed on the path that he opened and telling the social realities without forgetting their master inspite of staying in prison, and being exiled. In other word, the poetry of Nâzım Hikmet has been a school of literature, and forty-generation poets have been the first students of this school at outside. The existance of the approach of socialist realist poem has continued to exist through these poets till the years that Nâzım Hikmet's cessation of restraint. They have taken their place as the first followers of a literature approach that continues to effect today, in literature history.